

"Vier Heerlijkheden"

Historische Werkgroep Stichting De Vier Heerlijkheden te Brakel.

Omslag: “Huis Brakel”.
Tekening: Jaap Verweij.

	Blz.
Van de Werkgroep	1
In memoriam Viola van Vossen 17 mei 1940 – 28 juli 2017	2
Het Brakelse “drieluik”	3
“Vreeselijk auto-ongeluk onder Helsdingen bij Vianen”	6
“De Partisaan” van het woord	11

Redactie: Jan van Brakel.
Jan van Loopik.
Jaap Verweij.
Ap de With.

Titel: “Vier Heerlijkheden”
ISSN: 2542-5781
Oplage: 160 stuks.
Secretariaat: Vrijheidslaan 9,
5306 BJ Brakel.
Tel. 0418-672698

Historische Werkgroep
Stichting
De Vier Heerlijkheden
Brakel.

Ap de With

Van de werkgroep

In deze uitgave maken we melding van het overlijden van ons zeer gewaardeerd bestuurslid Viola van Vossen van Soest. Met toestemming van Trees Blom nemen we het in memoriam op, wat ook reeds in het blad "Tussen de Voorn en Loevestein" heeft gestaan.

Verder hebben we een verhaal over de maker van de drie wapens die ooit de voorgevel van het voormalige gemeentehuis op het marktplein in Brakel sierden, we vertellen over het ongeluk welke in 1928 plaatsvond bij Vianen en waarbij twee doden uit de Bommelerwaard vielen te betreuren. In dit verhaal leest u ook de uitspraak van de rechter na het onderzoek over de mogelijke oorzaak van dit ongeval. Ook vonden we in ons archief een uitgave van "De Partisaan", een krantje van net na de tweede wereldoorlog met nieuwtjes uit de West-Bommelerwaard.

Onlangs kreeg De Vier Heerlijkheden deze boterkarn van het merk Miele aangeboden.

In memoriam Viola van Vossen. 17 mei 1940 – 28 juli 2017

In 1974 kwamen Johan en Viola van Vossen naar de eeuwenoude boerderij in de Flegelstraat in Brakel. Ze wilden niet alleen “tussen het groen in een historische boerderij wonen” ze wilden ook de gewoonten van de dorpsgemeenschap leren kennen. Zo formuleerde Viola dat zelf in haar boek “Huis en Hoff aen de Vlegelstraet”. Ze leerden die gewoonten niet alleen van de burens, maar ze

zetten zich ook onvermoeibaar in voor die dorpsgemeenschap. Johan in de politiek, het bestuur van het Huis Brakel, het opzetten van een bibliotheek. Viola - als professioneel muzikante - ging meespelen in de harmonie en gaf muzikles aan wie maar wilde. Dat zij beiden in het dorp na verloop van tijd werden geaccepteerd lag vooral aan hun oprechte belangstelling, hun open huis en hun steun aan alle initiatieven van anderen. Met een open instelling naar iedereen zetten zij met enkele anderen uit Poederoyen, Aalst en Zuilichem de werkgroep “De Vier Heerlijkheden” op. En ze vonden een kleine maar enthousiaste groep medebewoners om zich heen. Die verzamelden tastbare voorwerpen en activiteiten: meubels en gebruiksvoorwerpen uit de eigen huizen, opgraven van scherven in de eigen grond en daar een verhaal bij vertellen. Verzamelen van foto’s van opa’s en oma’s, familienamen en beter bekende bijnamen. Tentoonstellingen in Huis Brakel en de andere dorpshuizen. En altijd tot in de puntjes verzorgd, met links en rechts vazen bloemen. Viola rustte niet voor het perfect was. Zo voelden de bewoners van de kleinste dorpen in de Bommelerwaard zich gerespecteerd en op een waar-dige plaats gezet. Zo is in kleine stapjes veel historie in deze dorpen opge-graven, veel vastgelegd voor later. De jaren van Viola en Johan markeren een tijdperk in de geschiedenis die wij zelf beleven: gesloten dorpen, waar de kerkgang belangrijk was en waar men zich niet meegeteld voelde in het grote streek- en landsgebeuren, naar een samenleving waar kijken buiten de grenzen vanzelfsprekend wordt. Viola en Johan hebben inderdaad op hun heel eigen wijze een plaats kunnen vinden in de gemeenschap van Brakel en vandaaruit in de hele Bommelerwaard. Wij zijn hen beiden daarvoor veel dank verschuldigd.

Het Brakelse “drieluik”

Toen er in 1955 in de west-Bommelerwaard een herindeling plaats vond, moest een nieuw gemeentewapen ontworpen worden, uiteindelijk werden de drie bestaande wapens van de oude gemeente Brakel, Zuilichem en Poederrijen / Aalst gehandhaafd en kregen ze een prominente plaats op de voorgevel van het gemeentehuis op het marktplein van Brakel.

Het wapen van Brakel, bestaande uit twee van elkaar afgewende zilverkleurige vissen op een rood veld met diverse kruisjes, werd al in 1815 aangevraagd bij de Hoge raad van adel door Wilhelmus van Dam. Dit wapen baseerde hij op de weergave van het wapen op een zeven-tiende eeuws gebrandschilderd raam in de Nederlandse Hervormde kerk. Volgens Van Dam waren de vissen oorspronkelijk afkomstig van de franse familie Montbeliard, een adellijke familie, die ooit het land Altena bezaten.

Volgens van Dam stellen de vissen geen zalmen, maar barbelen voor, een soort karper.

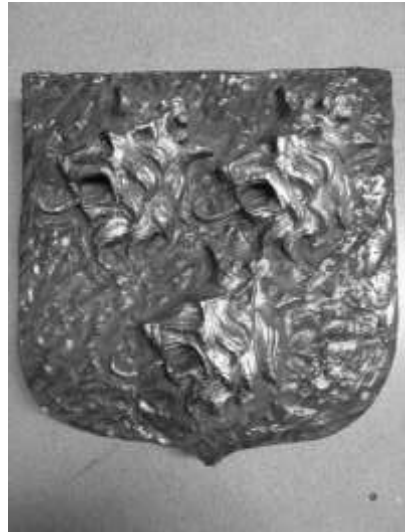
Het gemeentewapen van Zuilichem bestaat uit drie appeltjes van Oranje aan een tak, op een witte achtergrond. Waarschijnlijk heeft Constantijn Huygens door deze symbolen te kiezen, de prinsen van Oranje Frederik Hendrik en Willem II willen eren. Constantijn was in de zeventiende eeuw secretaris van deze prinsen en tot zijn dood in 1687 heer van Zuilichem.

Poederrijen en Aalst vormden een gemeente. Het wapen bestaat uit drie leeuwepoppen op een blauw veld.

De leeuwepoppen waren afkomstig van het wapen van Gerard van Loon, echtgenoot van Aleid van Herlaer, die de heerlijkheid Poederrijen in de veertiende eeuw van haar vader erfde. Het wapen van Poederrijen werd evenals de andere twee wapens per besluit door de Hoge Raad van Adel op 20 juli 1816 aan de gemeente bevestigd.

De provincie Gelderland gaf in 1960 de opdracht aan Jac Maris om de drie oude gemeentewapens uit te beelden voor op de gevel van het nieuwe gemeentehuis.

Jac Maris werd in 1900 geboren in het Duitse Maagdenburg als kleinzoon van de bekende landschapsschilder Jacob Maris (1837 – 1899), bekend van de Haagse School. Jac Maris verhuisde in 1917 naar Nijmegen en trouwde in 1923 met Wilhelmina Vermeer en vestigde zich in 1926 in Heumen, waar hij het Blokhuis huurde, waarin het huidige ateliermuseum is gevestigd. Maris werkte met diverse materialen zoals hout, keramiek, kunst- en natuursteen.

In zijn werk staan mens en dier centraal.

Hij werkte voor particulieren en overheid, maakte veel heiligenbeelden, ontwierp een kruisweg, diverse oorlogsmonumenten en gedenktekens.

Een deel van zijn werk vormt nu de kern van de museumcollectie in het atelier-museum in Heumen waar Maris vanaf 1926 tot aan zijn dood in 1996 heeft gewoond en gewerkt.

In 1994 werd het gemeentehuis waarin de drie wapens van de voormalige gemeenten ingemetseld waren, afgebroken en zijn de wapens uiteindelijk in het Koetsiershuis van de Vier Heerlijkheden terecht gekomen.

Toen Leo Ewals van het Ateliërmuseum in Heumen in het archief van het ateliermuseum Jac Maris de drie zwart-wit negatieven van de wapens tegenkwam, is hij met enig speurwerk in contact gekomen met de Vier Heerlijkheden in Brakel. De Stichting heeft de drie wapens voor een tijdelijke tentoonstelling van 16 september t/m 3 december 2017

in het Ateliërmuseum in Heumen uitgeleend, waar ze onderdeel vormen van een tentoonstelling, gewijd aan de door Jac Maris ontworpen Gelderse wapens. Door de herindeling zijn vele wapens zoekgeraakt. Het wapen van Millingen aan de Rijn is bewaard gebleven en werd onlangs aan het museum in Heumen geschonken.

Dit wapen was de aanleiding voor de tentoonstelling van het werk van Maris. Bij deze tentoonstelling is door de heer Leo Ewals een boekje geschreven onder de titel “Heraldiek in het werk van Jac Maris”, waarin ook het “drieliuk” van Brakel is opgenomen. (ISBN 978-94-91136-08-5)

Het adres van het Ateliërmuseum is Looistraat 57 in Heumen.

Bronnen:

Gemeente Brakel, 1955 Herindeling 1999, uitgave 1998 redactie Huib Ermstrang
Heraldiek in het werk van Jac Maris, - uitgave 2017 Leo Ewals
Website Ateliërmuseum Jac Maris www.marishuis.nl

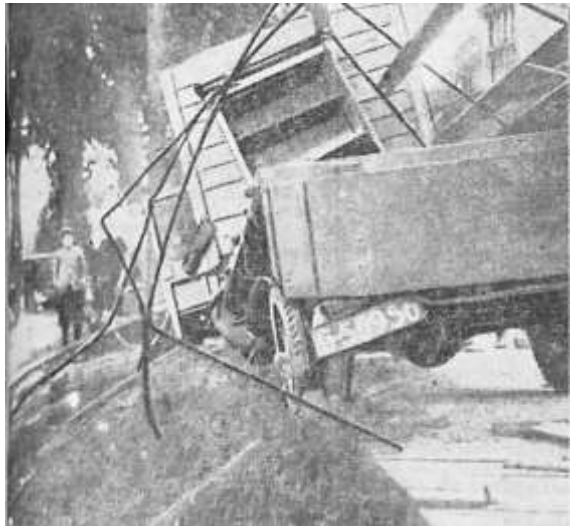
Jan van Loopik

“Vreeselijk auto-ongeluk onder Helsdingen bij Vianen Twee doden en verschillende zwaargewonden

Op maandagmorgen 3 september 1928 in alle vroegte zijn Jan van Veen uit Zuilichem en Jan Schouwenburg uit Poederoijen met nog 21 anderen uit de Bommelerwaard en Woudrichem op weg naar hun werk.

Ze zijn met de 28-jarige chauffeur en koopman Cornelis van Rhenen uit Hilversum, die een Chevrolet-vrachtwagen in huurkoop heeft op weg naar de Rijkswegenbouw in Laren, Noord-Holland. Eerst in Brakel met het veer over en via Gorinchem en verder over de Rijksstraat weg richting Lexmond en dan verder door naar Vianen. Tegen kwart voor zes naderen ze het buurtschap Helsdingen even voor Vianen. De snelheid zit er goed in, te snel voor die tijd, zo'n 60 á 70 km per uur, wat later door de chauffeur wordt bestreden. Er is een kromming in de weg en de auto begint te slingeren. De chauffeur is de macht over het stuur kwijt en de auto raakt eerst een boom en klapt vervolgens met hoge snelheid tegen een brugleuning. Het linker voorwiel wordt weggeslagen en een gedeelte van de brugleuning komt door de voorruit naar binnen.

Ook de zijklep van de wagen wordt uit de scharnieren gescheurd en enkele mensen vallen in het water.

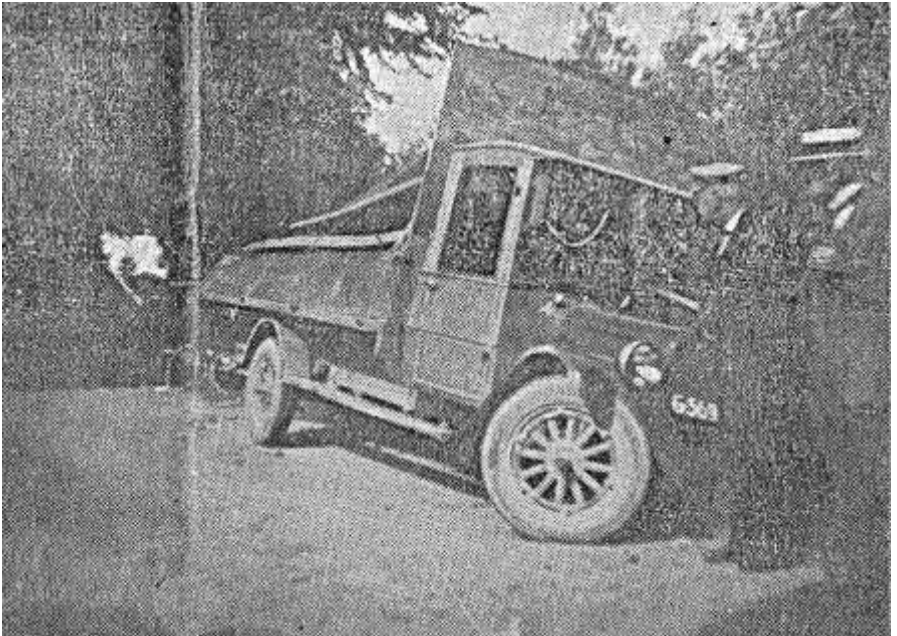
Op de foto is de ravage goed te zien, de vernielde brugleuning en kapotte linkerkant van de auto. De Chevrolet had het provinciale kenteken beginnend met G van de provincie Noord Holland.

De duim van de chauffeur Cornelis van Rhenen raakt versplinterd en hij wordt naar het ziekenhuis in Utrecht gebracht. Veel anderen brengen het er echter slechter af.

Jan Schouwenburg, 35 jaar oud is op slag dood door bloeding in de hersenen als hij uit de auto wordt geslingerd. Ook de 21-jarige Jan van Veen uit Zuilichem sterft kort daarna aan zeer ernstige verwondingen die hij door ijzersplinters heeft opgelopen waardoor bloedingen in de lever en mild ontstonden.

G. Klop uit Zuilichem heeft een zeer ernstige hersenschudding, W.J. Klop uit Brakel en F. Broekhuisen uit Woudrichem zijn ook zwaar gewond. Acht andere arbeiders raken licht gewond, te weten, G. van Tilburg, C. Hobo en C. Oomen uit Zuilichem. Verder Gijsbert Kersten uit Aalst, K. van Brakel uit Gameren, W. Hol, J. Kamp en T. van Dijk uit Woudrichem. De minder erg gewonden zijn met twee luxe auto's uit Lexmond naar Vianen gebracht en de licht gewonden zijn met een passerende autobus vervoerd.

De auto vanaf de wegzijde gezien.

Dokter Bonk uit Vianen heeft de eerste hulp verleend en ook de lijk-schouwing bij de overledenen gedaan. De Rijkspolitie uit Vianen en Lexmond zijn snel ter plaatse en stelt een onderzoek in, maakt een proces verbaal op en nemen het voertuig in bewaring.

*Verslag van het gebeuren uit de Tielsche
Courant van 3 september 1928.*

VREESLIJK ONGELUK.

LEXMOND, 3 Sept.

Hedenmorgen 20 minuten vóór 6 had een ernstig auto-ongeluk plaats op den rijkstraatweg tusschen Lexmond en Vianen. Een vrachtauto uit Hilversum was op weg naar Laren (N.-H.) met een 24-tal arbeiders uit Poederoijen en Zuilichem. Plotseling geraakte de vrachtauto in een kromming van den weg aan het slingeren, sloeg tegen een boom en botste met groote kracht tegen een ijzeren brugleuning. Twee werklieden, de 34-jarige Schouwenburg uit Poederoijen en de 22 jarige J. van Veen uit Zuilichem, werden gedood. Drie arbeiders werden zwaar gewond, nl. G. Klop uit Zuilichem, W. J. Klop uit Brakel en Broekhuizen uit Woudrichem. Acht arbeiders werden licht gewond, nl. G. van Tilburg, C. Hobo en C. Oomen uit Zuilichem, G. Kersten uit Aalet, K. van Brakel uit Gameren, W. Hol, J. Kamp en T. van Dijk uit Woudrichem. Zij werden, evenals de chauffeur, wien een duim versplinterd werd, naar het ziekenhuis te Utrecht vervoerd. De auto is gedeeltelijk vernield. De vermoedelijke oorzaak is, dat de chauffeur met veel te groote snelheid heeft gereden. Politie is ter plaatse.

Die maandagmorgen arriveert ook dokter Hulst uit Leiden voor het sectie-onderzoek terwijl rond twaalf uur ook het parket uit Tiel aanwezig is onder leiding van mr. Toutenhoofd.

Cornelis van Rhenen werd in eerst instantie door de Rechtbank in Tiel veroordeeld en kreeg een voorwaardelijke straf van een maand hechtenis en drie jaar proeftijd. De Officier van Justitie was het daar niet mee eens en ging in beroep bij het Arnhemse Gerechtshof.

Op de rechtszitting in Arnhem verklaarde Van Rhenen dat hij 23 personen had opgeladen en dat die op banken zaten die niet buiten het voertuig uitstaken. De toegang tot de wagen was achter en de auto kon tweeneen halve ton vervoeren. Hij zei dat hij 30 km per uur had gereden en dat twee man hem hadden gewaarschuwd voor de dubbele bocht. Dat van overbelasting geen sprake was en deze nieuwe wagen was goed nagekeken.

Zelf had hij de nacht voor het ongeluk in Zuilichem doorgebracht en hij was goed uitgerust. Volgens zijn verklaring is hij om vijf uur in Zuilichem vertrokken, in Brakel overgegaan en het ongeval om tien over halfzes is gebeurd, een afstand van 20 km en waaruit dus blijkt dat hij niet te hard heeft gereden. Getuigen verklaarde echter andere zaken.

Getuige-deskundige ir. Zoetelief Norman die de auto technisch had onderzocht merkte op dat de carrosserie te zwak was geweest en dat verdachte te hard had gereden en zeker in de bocht waar het ongeval had plaats gevonden. De te grote snelheid had hij afgeleid van het feit dat de kap van de constructie zover naar buiten had uitgeweken dat de wagen met dit gedeelte tegen de boom was gekomen met het noodlottig gevolg. De auto zou nooit voor het vervoer van personen zijn goedgekeurd. De banden en stuurin-richting waren in orde en hier had het dus niet aan gelegen.

Zo meende Rijksveldwachter Heer uit Vianen dat Van Rhenen voor de bocht in de weg erg hard heeft gereden en toen hij het ongeluk heeft zien aankomen krachtig heeft geremd. Volgens Arie Kooijman die naast de chauffeur zat ging het in de bochten te snel. Hij heeft hem meermalen gewaarschuwd tegen het te hard rijden waartoe anderen hem aanspoorden en de overleden Jan van Veen had opgemerkt dat hij hoopte als er iets gebeurde hij maar dadelijk dood zou zijn.

Gijsbert de Jongh die achter de auto fietste zei dat te auto veel te hard reed wel tussen 70 en 80 km per uur. Hij hoorde de mannen op de wagen luid zingen. Even daarna hoorde op vrij grote afstand de klap. Tegen een vriend die naast hem fietste had hij gezegd: "Die rijdt zich dood".

De auto zat vol, te vol durfde hij niet te zeggen. Gijsbert Kersten die achterin zat tussen de beide slachtoffers wist te vertellen dat de auto voor de bocht naar links overhelde. Hij vond dat de snelheid niet te hoog was, ook had hij niet gehoord dat de chauffeur tot harder rijden werd aangespoord.

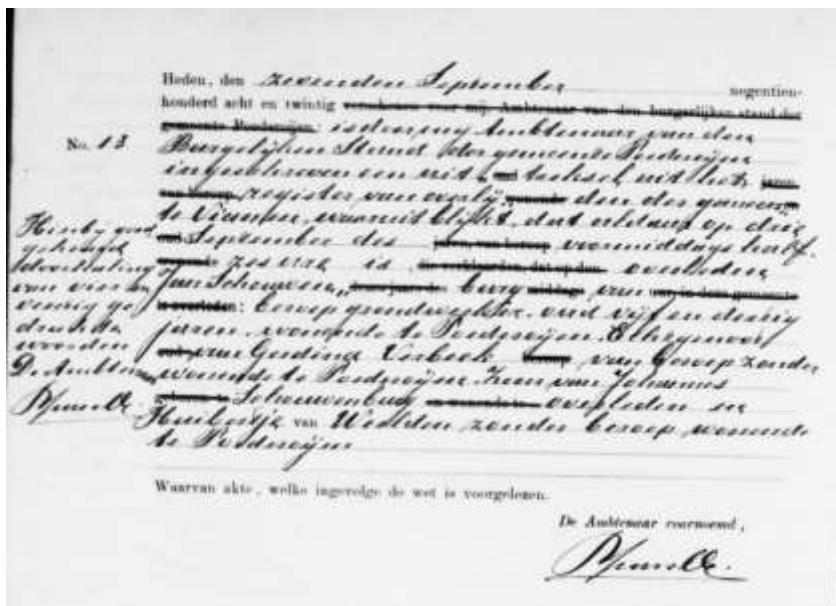
Het Openbaar Ministerie, vertegenwoordigd door mr. Cnopius vroeg vernietiging van het vonnis van de Rechtbank in Tiel en Van Rhenen te veroordelen tot twee maanden hechtenis. De verdediger van Van Rhenen, mr. De Jong uit Amsterdam vroeg clementie van straf.

Het Arnhemse Gerechtshof veroordeelde eind oktober 1929 Cornelis van Rhenen voor dood door schuld en onvoorzichtigheid en legde hem tenslotte een straf op van veertien dagen onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

Jan Schouwenburg is 35 jaar oud geworden en liet zijn vrouw Gerdina Verbeek waarmee hij in 1923 in Veen was getrouwd achter met twee kleine kinderen te weten Johannes, die geboren was op 3 januari 1924 en Jansje, geboren op 31 augustus 1926. Gerdina is in 1989 op 87-jarige leeftijd overleden en de kinderen Johannes in 1993 en Jansje in 2001.

Gerdina Verbeek was in 1936 hertrouwd met Cornelis van Willigen.

Jan van Veen was geboren op 3 juli 1906. Dus 22 jaar oud. Hij was een zoon van Arien Mijnderd van Veen en Elske Kooijman. Jan van Veen was niet getrouwd en woonde met zijn vader en drie jongere broers aan de Vleugeldijk onder Zuilichem. Zijn moeder was tien jaar eerder, in 1918 aan malaria overleden.

Inschrijving van het overlijden van Jan Schouwenburg ik de Burgerlijke Stand van Poederloij op 7 september 1928.

Bronnen:

*Rotterdamse Courant van 12 april 1929, Arnhemsche Courant van 3 oktober 1929, Tielsche Courant van 3 september 1928 en 12 april 1929. De Waalbode van 5 september 1928, Gecomb. Geldersche en Zuid-Holl. Bladen van 5 september 1928 en div. krantenknipsels auteur.

*BS en Bev. Reg. van Zuilichem en Poederloij, RAR te Tiel.

*BS Veen, SALHA te Heusden.

Ap de With

“De Partisaan” van het woord

Hoofdred M. W Schakel. — Verantw. red.: G. H. van Beek
— Drukker: Fa. Horneer, G. de Bruijn en Zonen. — Red. en
administr. adres: Arkelstraat 4, Gorinchem. — Voor adv.: Fa.
Horneer, Gasthuisstraat 8, Gorinchem. — Prijs: losse nummers
10 cent; per week 21 cent; per maand 90 cent; per kwartaal
f 2.60; per jaar f 10.-. — Adv. prijs 10 cent per m.m. —
Contracten op aanvraag Fa. Horneer Gasthuisstraat 8

“De Partisaan van het woord” werd als streekblad voor de Alblasserward, Bommelerwaard, Vijfheerenlanden en land van Altena uitgegeven na de oorlog en verscheen 3 maal per week, eindredacteur van het blad was de bekende Maarten Schakel.

Een partizaan is iemand die binnen een verzetsbeweging strijdt voor een doorgaans politiek of nationalistisch belang. Bekend is de partizanenstrijd tijdens de Tweede Wereldoorlog in het voormalige Joegoslavië en in de door Duitsland bezette delen van Polen en de Sovjet-Unie. In België werd tijdens de Tweede Wereldoorlog gewapende strijd geleverd door het Belgisch leger der Partizanen.

Hierna enkele artikelen uit de Partisaan van het woord van oktober 1945.

Een onbekende bezoekt Brakel

Op een tocht langs de Waal belandde ik op het pontje, dat mij naar Brakel bracht. Tussen hoge bomen staat het huis van den veerman als wachtpost op een eenzame plaats dicht bij de rivier. Bij een bezoek aan het dorp zelf blijkt, dat het in verhouding met andere dorpen weinig van de oorlog geleden heeft. Jammer, dat de moffen nog poogden de kerktoren op te blazen. De kerk zelf bleef intact, zodat de kerkdiensten ongestoord voortgang konden vinden. De toren echter is beschadigd. Het mocht den cultuurbrengers niet gelukken deze met de grond gelijk te maken; alleen de spits is verdwenen.

Ook het kasteel, waar de burgemeester woont, bleef geheel behouden. Het kasteel en de kerk, omgeven door een ruim plein met oude bomen, maken Brakel tot iets apart. Het doet rustig en plechtig aan. Het zijn dan ook maar enkele dorpen in onze lage landen, waar we iets dergelijks aantreffen. Deze rustieke oudheid en ruimte geven het dorp een eigen karakter. De mensen, misschien voor een vreemdeling iets apart, zijn goedwillend en gastvrij. Evenals in vele Brabantse gezinnen staat de koffie altijd klaar en is men direct bereid de eventuele honger te stillen.

In de oorlog, dikwijls overstroomd door een golf van hongerende stadsmensen, vonden deze op vele plaatsen een goed onthaal.

Een ding ten nadele moet me echter van het hart: de wegen, vooral in de naaste omgeving, zijn erg slecht. We zullen echter hopen, dat Brakel in deze spoedig verbetering brengt.

Het Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken" werd de voortzetting van "De Partisaan van het woord" en het "Gorinchemsch Nieuwsblad" en verscheen voor het eerst in 1946.

Het werd later weer voortgezet als "Stadsblad Gorkum" tot 1996.

Bronnen:

*Wikipedia.

* Regionaal Archief Gorinchem.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door:

MCD SUPERMARKT VAN HEEMSKERK

E. P. van Ooijenstraat 5 - 5308 KD Aalst - Tel. 0418-671598

HAIR FASHION LENY

Dr. van Aalststraat 3 - 5308 KJ Aalst - Tel. 0418-672119

EMTÉ SUPERMARKT DUIJZER

Molenkampsweg 3 - 5306 VN Brakel - Tel. 0148-671287

BERT DE VRIES. Garagebedrijf en tankstation

Zalmstraat 2 - 5306 GJ Brakel - Tel. 0418-671390

www.autobedrijfbertdevries.nl

HOVENIERSBEDRIJF DE PLATAAN

Kooiweg 6 - 5306 VT Brakel - Tel. 0418-673646

www.de-plataan.nl

DIJKHOF TWEEWIELERS

Kruispad 2 - 5306 AN Brakel - Tel. 0418-672623

www.dijkhoftweewielers.nl

Colors@Home LINDHOUT

Burg. Posweg 19 – 5306 GA Brakel – Tel.0418-671349

www.lindhoutwonen.nl

T.H.O. BAKKER V.O.F.

Egter van Wissekerkeweg 5 - 5307 VA Poederroijen

Tel. 0418-671647

GOVERT GRANDIA

Groenten en fruithandel

Jul. van Stolbergstraat 21 - 5307 HH Poederroijen - Tel. 0418-672334

VAN GENDEREN

Attent - Bakkerij

Burg. Hobolaan 6a - 5305 CR Zuilichem - Tel. 0418-671360

A. WIJK VAN HOLDING

Waaldijk 65 - 5306 CC Zuilichem - vanwijkaart@gmail.com

www.vierheerlijkheden.nl